

*Zeynalov Anar Abbas oğlu,
doktorant,
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC),
Ünvan: İstiqlaliyyət küç. 6, AZ 1001, Bakı, Azərbaycan
E-mail: anar.zeynal@yahoo.com
© Zeynalov A.A., 2020*

UOT - 338.242

İNNOVATİV SAHİBKARLIQ: FƏRDİ VƏ İNSTİTUSİONAL AMİLLƏR

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi - sürətlə qloballaşan dünyada iqtisadi inkişafın təmin olunmasında və rəqabətə dayanıqlı sistemin formalaşmasında yaxından iştirak edən innovativ sahibkarlıq fəaliyyətinin dinamikasını araşdırmaq və Azərbaycanda innovativ sahibkarlıq fəaliyyətinin cari vəziyyətinin təhlili, dünyada və Azərbaycanda innovasiya yönümlü sahibkarlığın stimullaşdırılmasının iqtisadiyyata verdiyi töhfələrin müəyyənləşdirilməsidir.

Tədqiqatın metodologiyası - tədqiqat işi müqayisəli təhlil, empirik yanaşmalar və məntiqi ümumiləşdirmə kimi tədqiqat üsulları əsasında yerinə yetirilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - tədqiqatda verilmiş materiallardan və əldə olunmuş nəticələrdən innovasiya yönümlü sahibkarlıq fəaliyyətinin formalaşdırılması istiqamətində problemlərin həlli üzrə kompleks və sistemli tədbirlərin, konseptual yanaşmaların hazırlanmasında istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın nəticələri - aparılan bütün araşdırmalarda həm fərdi, həm də institusional bir sıra amillərin innovativ sahibkarlıq fəaliyyətinə eyni zamanda təsir etdiyi vurğulanmaqdadır.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - ondan ibarətdir ki, fərdi və institusional səviyyədə innovasiyalı sahibkarlıq fəaliyyətinin konseptual çərçivəsi hazırlanmışdır. Bu məqsədlə, fərdi səviyyədə fərdin keçmişdən gələn təcrübəsinin, sosial kapitalının, uğursuzluq qorxusunun, öz qabiliyyətlərinə olan etimadının və fürsət hisslərinin təsirləri ortaya qoyulmuşdur. İnstitusional səviyyədə isə, yeni formalaşan sahibkarlara dövlət dəstəyi, fiskal və bürokratik tədbirlər, mülkiyyət hüquq sisteminin təminatının gücləndirilməsi və sahibkarlıq fəaliyyətlərinə mədəni dəstək səviyyəsinin təsiri araşdırılmışdır.

Açar sözlər: sahibkarlıq, innovasiya, iqtisadi inkişaf, institusional amillər.

G İ R İ Ş

Sahibkarlıq anlayışı orta əsrin ilk dövründən, 'entreprendre' sözündən Fransız mənşəli olaraq yaranmışdır (Hoselitz, 1951: 194). Bu dövrlərdə terminin məzmunu dövlət kanalı ilə aktiv fəaliyyət göstərən və ya özəl torpaqları idarə edən şəxslər kimi xatırlanır [12, s. 4].

Sahibkarın ən ümumi tərif, işə başlayan və bu fəaliyyətləri idarə edən şəxs olaraq ortaya çıxır. Ətraflı olaraq, risk götürməklə istehsal amillərini bir araya gətirən, imkanları müşahidə edərək konkretləşdirən və onları aktiv biznes ideyasına çevirən məhz budur [12, s. 4-5]. Digər bir tərif, sahibkarın başlanğıc amili kimi nəzərdən keçirməklə iqtisadi mal və xidmətləri birləşdirərək və yeni maliyyə tapmaq üçün maliyyə qaynaqlarından istifadə edərək sosial rifahı artıran şəxsin tərifinə yönəlmişdir (Müftüoğlu & Durukan, 2004: 15). Digər bir

Audit 3 (2020), Cild 29, səh. 108-117.
Audit 3 (2020), Vol. 29, pp. 108-117.

tərif, gəlirlilik, sahibkarlar tərəfindən fürsətləri ələ keçirmək, risk götürmək, əməyin elementlərini təbii ehtiyatlarla birləşdirməklə əməyin elementlərini iqtisadi dəyər kimi müəyyənləşdirir (Subanova, 2013: 3). Lundstrom və Stevenson (2005: 43) görə, Avropa Komissiyası tərəfindən sahibkarlıq "yeni və ya mövcud bir təşkilatda yaradıcılıq və yeniliyi qarışdıraraq iqtisadi fəaliyyətə girmək və inkişaf etdirmək üçün lazım olan proses" olaraq təyin olunur.

Sahibkar, innovativ baxışı olan və onu bazara çıxarma qabiliyyəti olan bir insandır. Ancaq, burada başqalarının etdiklərini təkrarlayan kiçik biznes sahibi ilə yenilik edən bir sahibkar arasında fərq qoymaq vacibdir. Sahibkarlar hər yerdə, hər cəmiyyətdə, bütün varlı və kasıb məhəllələrdə eyni zamanda, onlar xristianlar, müsəlmanlar və yəhudilər, kişi və qadınlardır. Onlar yenilik etmək və məhsulları bazara çıxarmaq üçün yollar tapırlar. Buna dünyadan və Azərbaycandan nümunələr göstərmək mümkündür.

Sahibkarlıq anlayışının ikinci bir aspekti texnologiyanın səviyyəsinə aiddir. Qərbdə yenilik texnologiya ilə sinonimdir və bu şəkildə istifadə olunur. Bu istiqamətdə qərbdəki qəhrəmanlar Zuckerberg, Jobs və digər Silikon Vadisində yerləşən dünyanın ən iri şirkətləridir (Intel, Cisco, Google, HP, Maxtor, Softway Solutions, Apple, Microsoft, Oracle, Nvidia, AMD, Facebook, Twitter, Mozilla, Yahoo!).

Qlobal Sahibkarlıq və İnkişaf İnstitutu tərəfindən (QSİİ) hər il hazırlanan Qlobal Sahibkarlıq İndeksinin 2019-cu il raporunda da qeyd edildiyi kimi innovativ sahibkarlıq iqtisadi artımla müsbət əlaqəlidir. Sahibkarlar böyüyə biləcək, yüksək inkişafa sahib olan müəssisələri təsəvvür edirlər. Bu təsəvvürlərini gerçəkləşdirmək qabiliyyətinə sahibdirlər. Sahibkarlar ixtira və ticarət arasında körpüdür. Sahibkarlıq olmadan ixtira universitet laboratoriyasında və ya elmi-tədqiqat müəssisəsində qalır. Steve Jobs və Bill Gates kimi sahibkarlar digər insanların innovativ ixtiralarını kommersiya halına gətirməyi bacaran innovativ sahibkar kimi göstərmək mümkündür.

Sahibkarlıq iqtisadi inkişafın ən vacib katalizatorlarından biri hesab olunur [1]. Bu fikrin reallığını bir çox tədqiqat göstərir ki, yeni məhsullar və xidmətlər, eyni zamanda, yeni məşğulluq imkanları əsasən yeni təşəbbüskarların sayəsində mümkündür. Bu səbəbdən sahibkarlıq fəaliyyətinin stimullaşdırılması və fərdlərin sahibkarlıq potensialının ortaya çıxarılması prioritet məsələ halına gəlmişdir. Sahibkarlıq fəaliyyəti fərdi və ictimai ehtiyacların təminatında aparıcı rol oynayır. Ehtiyacın təminatı isə iqtisadiyyatda fayda yaratmaqla bütünləşmiş bir anlayışdır. Bütün iqtisadi fəaliyyətlərin də əsasında insan ehtiyacları və bu ehtiyacları təmin etmə səyi yəni istehsal durur.

İstehsalın baş verməsi üçün isə bir çox istehsal amillərinin prioritet istiqamətlərinə uyğun şəkildə bir yerə gətirilməsi vacibdir. Bu amillər iqtisadiyyat terminologiyasında təbii sərvətlər, əmək, kapital və sahibkarlıq kimi ümumi bir təsnifata tabe tutulmuşdur.

Bazar subyekti əmək, kapital və təbii sərvətləri, uyğun bir şəkildə bir yerə gətirən, bu aktivlərlə insan ehtiyacını ödəyəcək dərəcədə iqtisadi baxımdan faydalı mal və xidmət istehsal edən və ya ticarət edən, istehsal qazancını öz gəliri olaraq qəbul edən, lakin zərər riskini də üzərinə götürən istehsalat amilidir.

Sahibkarlıq fəaliyyəti iqtisadi inkişafın aparıcı aktyorudur. Belə ki, bir çox iş yerlərinin yaradılması, yeni məhsul və xidmətlərin eyni zamanda, yeni məşğulluq imkanlarının ortaya çıxması təşəbbüskarlıq fəaliyyətinin nəticəsi olaraq görmək mümkündür. Təbii ki, qeyd olunan iqtisadi təsirlərə malik olan yeni bazar subyektlərinin ortaya çıxmasına təsir edən bir çox faktorlar mövcuddur. Belə ki, təşəbbüskarın var olduğu mühitdən irəli gələn, xüsusilə ölkə səviyyəsində təşkilati struktur və sistemlər, bir təşəbbüsün böyümə potensialını və bu səbəbdən sahibkarlığın artım tendensiyasını əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərən amildir. Bu baxımdan, dünyanın bir çox ölkəsində hökumətlər xüsusilə iqtisadi təsir baxımından poten-

Audit 3 (2020), Cild 29, səh. 108-117.
Audit 3 (2020), Vol. 29, pp. 108-117.

sialı yüksək sahibkarlıq fəaliyyətlərini dəstəkləyən tətbiqi və proqramları həyata keçirirlər.

Fərdi xüsusiyyətlərlə yanaşı hüquqi və siyasi mühit sahibkarlıq fəaliyyətinin ortaya çıxmasında və inkişaf mərhələsində böyük paya sahibdir. Cədvəl 1-də Qlobal Sahibkarlıq İndeksi (QSI) üzrə ilk onluqda olan ölkələrin digər Təhsil və Qanunun aliliyi indekslərində də dünya reytingində yuxarıda olmaqları təhsil və hüquq sisteminin sahibkarlığın ortaya çıxmasında və sahibkarlıq fəaliyyətinin stimullaşdırılmasında əsas amillərdən olduğunu sübut edir. Bir ölkədə təhsil sistemi və təhsilin keyfiyyəti eyni zamanda qanunun aliliyi və şəffaflığı nə qədər yaxşı olarsa sahibkarlıq qabiliyyətinin, münasibətinin və istəyinin ortaya çıxması bir o qədər effektiv olar. Qanunun aliliyi korrupsiyanı azaldır, yoxsulluqla mübarizə aparır və insanları böyük və kiçik ədalətsizliklərdən qoruyur.

Bazar şəraitində, aparılan iqtisadi siyasət və institusional mühit innovativ davranışı dəstəkləyər və ya mane ola bilər. Bu baxımdan təşkilati amillərin də sahibkarlığa təsir etməsi mümkündür. Nəticə olaraq, ölkənin malik olduğu təşkilati struktur, hüquqi aktlar, bürokratiya sahibkar və sahibkarlığa iqtisadi baxımdan təsiri, fərdi çərçivənin isə sahibkar və sahibkarlığa psixoloji cəhətdən təsiri mümkündür.

Cədvəl 1.

Dünya üzrə sahibkarlıq indeksində ilk 10-da olan ölkələrin təhsil, qanunun aliliyi və qlobal innovasiya indeksləri ilə qarşılaşdırılması [5]

Ölkə	Qlobal sahibkarlıq indeksi 2019	Qlobal sahibkarlıq indeksi Reytingi 2019	Qlobal sahibkarlıq indeksi Reytingi 2018	Təhsil indeksi Reytingi (2018) [2]	Qanunun aliliyi indeksi Reytingi (2019) [3]	Qlobal innovasiya indeksi Reytingi (2019)
Amerika Birləşmiş Ştatları	83.6	1	1	15	20	3
İsveçrə	80.4	2	2	2		1
Kanada	79.2	3	3	13	9	17
Danimarka	77.8	4	6	11	1	7
Birləşmiş Krallıq	75.5	5	4	15	12	5
Avstraliya	74.3	6	5	6	11	22
İslandiya	74.2	7	7	6		20
Niderland Krallığı	73.7	8	11	10	5	4
İrlandiya	73.1	9	8	3		12
İsveç	68.5	10	9	8	4	2

Özünə inam, fürsət hissi, təcrübə və sosial kapital kimi fərdi amillər bir təşəbbüskarın innovativ sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olma ehtimalını əhəmiyyətli dərəcədə artırdığı halda, uğursuzluq qorxusu fərdi mənfi istiqamətdə təsir edir. İnstitusional amillər ilə bağlı Qlobal Sahibkarlıq Monitorinqin [4] apardığı regresyon hesablamaların nəticələrinə əsasən, sahibkarlıq fəaliyyəti üçün göstərilən dövlət dəstəyinin artması, mülkiyyət hüququna olan təminatın artması eyni zamanda, fiskal siyasətin uyğun olması, bürokratik aktların yaxşılaş-

Audit 3 (2020), Cild 29, səh. 108-117.
Audit 3 (2020), Vol. 29, pp. 108-117.

ması və ölkədə sahibkarlığı dəstəkləyən bir mədəniyyətin mövcudluğu şəraitində insanların innovativ sahibkarlığa başlama ehtimalının artdığı görünür.

Çinli iqtisadçı professor Zhao (2005), innovasiya və sahibkarlıq arasındakı münasibət ilə əlaqəli diqqət ediləsi açıqlamalar gətirmişdir. Zhaoya görə;

- Sahibkarlıq və innovasiya bir-birinin tamamlayıcısıdır. Çünki innovasiya sahibkarlığın mənbəyidir. Sahibkarlıq isə innovasiya fəaliyyətinin inkişafını və iqtisadi dəyərini əldə etməsini təmin edir.

- Sahibkar, iş sahəsini genişləndirmək və böyüməyi dəstəkləmək məqsədilə innovasiya istifadə edir. Bununla yanaşı, sahibkarlıq və innovasiya yeni təşəbbüslərin başlanğıc mərhələləri ilə məhdud olmayan dinamik və bütöv proseslərdir.

- Sahibkarlığın və innovativ fəaliyyətin inkişafı və innovasiya fəaliyyətin uğurlu bir şəkildə ticariləşdirilməsi təşkilati mədəniyyət və idarəçilik tərzinin innovasiya yönümlü və yardımçı olması vacibdir.

Zhao (2005), sahibkarlıq və innovasiya fəaliyyətin təşkilatlardakı fasiləsiz proseslər olduğunu və hər iki amilin əməliyyat performansını artırmaq məsələsində bir-birilərini tamamladıqlarını irəli sürmüş və bir-birindən asılı 5-S (strategy, system, staff, skills and style) modelini inkişaf etdirmişdir. Zhao xüsusilə bacarıqlar ilə bağlı bir sıra təkliflər vermiş, bu məqamda insanların ehtiyac duyduğu qabiliyyətləri bu şəkildə sadalamışdır:

- İnnovativ imkanları axtarmaq və müəyyənləşdirmək;
- Strateji perspektiv yolu ilə innovativ fəaliyyətin təşviq edilməsi üçün proaktiv mövqe nümayiş etdirmək;
- İnnovasiya fəaliyyəti və sahibkarlığı inkişaf etdirəcək lazımi mühitin formalaşdırılması;
- İnnovasiya fəaliyyəti və ticariləşdirmə prosedurlarını tətbiq etmə nöqtəsində fəal planlar inkişaf etdirmək;
- Yeni ideyaların və ixtiraların kommersiya cəhətdən innovasiyalara reallaşdırılmasında; araşdırma, dizayn və bazar biliyinin integrasiya edilməsi,
- Son olaraq; İnnovasiya fəaliyyəti, keyfiyyət və kommersiya dəyər baxımından araşdırma və inkişaf layihələrinin qiymətləndirilməsi üçün səmərəli və real münasibətlərin inkişaf etdirilməsidir (Brem, 2008: 14-15).

İnnovativ sahibkarlığa təsir edən amillər

İnnovativ sahibkarlığa təsir edən fərdi və institusional amillər fonunda araşdırılmasını məqsədə uyğun hesab etmək olar. İnnovativ sahibkarlığın təsirləndiyi fərdi amillərə demografik xüsusiyyətlər, cinsiyyət, irq, yaş, təhsil, etnik quruluş, sahibkar davranışı, strateji oriyantasyon, işə (fərsətə) sadıqlıq, risk mövqeyi və uğursuzluq qorxusu, liderlik və idarəetmə davranışı, vizyon, qərar vermə bacarığı, xarici mühitlə maraqlanma, məsuliyyət, uyğunluq, uğur ehtiyacı, özünə inam, nəzarət mərkəzi, müstəqillik ehtiyacı, yaradıcılıq, fərsət gözləntisi, duyma, intellektual kapital, informasiya, təcrübə, sosial kapital və s. qeyd etmək mümkündür.

İnnovativ sahibkarlığa təsir edən digər amil isə institusional amillərdir. Bazar şəraiti, aparılan iqtisadi siyasət və institusional mühit innovativ davranışın inkişafı və davamlılığı baxımından vacib amil hesab edilir. Bu baxımdan təşkilati amillərin də innovativ sahibkarlığa təsirini araşdırmaq vacibdir. Bu amillər başlıca olaraq təşkilatlar və ətraf mühit, qurumlar,

Audit 3 (2020), Cild 29, səh. 108-117.
Audit 3 (2020), Vol. 29, pp. 108-117.

dövlət siyasəti, qanun və aktlar, fiskal və bürokratiya, mülkiyyət hüquq sisteminin formalaşdırılması, iş gücü bazarı aktları, dövlət dəstəkləri, kommersiya və hüquqi infrastruktur, ekologiya, mədəniyyət və normaları qeyd etmək mümkündür.

Innovativ sahibkarlığın inkişaf etdirilməsində ölkədəki hüquqi, siyasi və inzibati quruluşun təşəbbüs üzərində yüksək dərəcədə təsirə malik olduğu müşahidə edilir. Belə ki, bazar subyektləri investisiya zamanı gəlirliliyə uyğun, iqtisadi olaraq şərtləri yaxşı olan ölkələri seçməyə üstünlük verirlər. Bu səbəblə, bazar subyektləri investisiya zamanı güvən şəraitində, az xərclə yüksək gəlirlilik əldə edəcəyi, maneələrin az olduğu və ya hüquqi bilinməzliklər altında boğulmayacağı şəraitləri qiymətləndirəcəklər.

Ümumiyyətlə ölkə və ya mühit fərqləndirmədən investisiyaya yönələn hər hansı bir sahibkarın qarşısında ən önəmli problem rəsmi maneələr, maliyyə siyasəti çatışmazlığı, maliyyələşdirmə dəstəyinin təmin edilməsindəki çətinliklər, yüksək kredit xərcləri, ixtisaslı işçi gücü çatışmazlığı, yüksək məşğulluq xərci, dəstəklənməyən araşdırma və inkişaf fəaliyyətləri, yüksək enerji xərcləri, qanunvericiliyin mürəkkəbliyi, vergi sistemindəki ədalətsizlik, şirkət açma və bağlama prosesi çətinliyi və yetərsiz mülkiyyət hüququnun qorunması kimi qarşımıza çıxır.

Bu səbəbdən də, innovativ sahibkarlıq fəaliyyətini stimullaşdıran və inkişafına təsir edən bu amillər xüsusi ilə, mülkiyyət haqlarının qorunması üçün hüquqi zəmin, vergi sisteminin mükəmməlləşdirilməsi, yeni formalaşdırılmış ticarət qanunları, sahibkarlıq mərkəzli təşviqlər, makroiqtisadi səviyyədə qeyri-müəyyənlik mühitinin yaxşılaşdırılması, yüksək məşğulluq və gəlir zəmanəti şəklində xarakterizə oluna bilər.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin dəstəklənməsi və inkişafı istiqamətində inkişaf etmiş ölkələrin təcrübələri mövcuddur. Belə ki, Avropa Birliyi siyasəti rəqabət yönümlü olaraq təşəbbüskarı inkişafa yönəldirərkən ABŞ siyasəti rəqabəti inkişaf etdirən bir siyasət sərgiləyir və bilavasitə dəstəkləri azaldır [4].

Hər bir iqtisadiyyatda innovativ sahibkarlığın inkişafına istiqamətləndirilmiş qanun və aktlar təhlil edildikdə, bu aktların sahibkarlığın yanında kiçik və orta biznes sahibkarlığının dəstəklənməsi üzərində formalaşdığı görülür. Ölkəmizdə də bu sahədə çox ciddi addımlar atıldığını qeyd etmək mümkündür. Belə ki, 2016-cı ildə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta sahibkarlıq səviyyəsində istehlak mallarının istehsalına dair Strateji Yol Xəritəsi” bu istiqamətdə atılan uğurlu adımlardan biri kimi qeyd etmək mümkündür. Bu addım, strateji yol xəritəsində qeyd edildiyi kimi rəqabətqabiliyyətliliyinin artırılması, iqtisadiyyatın diversifikasiyası, istehlak mallarına olan tələbatın yerli resurslar hesabına ödənilməsi, məşğulluğun və iqtisadi inkişafın təmin edilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Biznes mühitinin yaxşılaşdırılması ilə əlaqədar ölkəmizdə bir sıra ciddi addımlar atılmış, vacib qanunlar qəbul edilmiş, müvafiq institutlar gücləndirilmişdir ki, bu da sahibkarlıq subyektlərinin qeydiyyat sisteminin asanlaşdırılması, lisenziya sisteminin, mülkiyyət münasibətlərinin, vergilərin ödənilməsinin və müqavilə öhdəliklərin tətbiqinin təkmilləşdirilməsinə şərait yaratmışdır. Bütün görülməli tədbirlər zəminində Azərbaycan, Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası və Dünya Bankının “Doing Business” reytingində öz yerini önəmli dərəcədə yaxşılaşdırmışdır.

İşə başlamaq asanlığı [5]

Sıra (2017-ci il)	Ölkə/iqtisadiyyat	Dəyər	Bal (0–100)	Faiz
1	Yeni Zelandiya	99.96	99.96	1
2	Kanada	98.23	98.23	0.99
3	Honq Konq (Çin)	98.2	98.2	0.98
4	Makedoniya	98.14	98.14	0.98
5	Azərbaycan	97.74	97.74	0.97
6	Sinqapur	96.49	96.49	0.96
7	Avstraliya	96.47	96.47	0.95
8	Gürcüstan	96.13	96.13	0.94

Cədvəl 1-də baxsaq Azərbaycanda işə başlama asanlığı üzrə faiz 97 faizlə çox yüksək səviyyədədir və həyata keçirilən islahatların miqyasına görə dünyanın ən islahatçı ölkəsi hesab etmək mümkündür. Təbii ki, aparılan islahatların bir qismi qısa, bir qismi isə uzun müddətdə iqtisadiyyatımıza öz töhfəsini verəcəkdir.

Dünyada bir çox ölkə innovativ sahibkarlığın iqtisadi inkişafın təmin olunmasındakı önəmini fərq etmiş və mümkün qədər qanuni tənzimləmələrlə bu fəaliyyətləri qoruma altına almağa çalışmışlar. Sayı hərgün artan sahibkarlar üçün ən əhəmiyyətli investisiya meyarı böyüməyi və davamlılığı təmin edəcəkləri qanuni bir dəstək fonu tapmaqdır. Aparılan bir çox araşdırmalarda ortaq nəticə budur ki, innovativ sahibkarlıq üçün dövlət dəstəkləri artdıqca bir fərdin innovativ sahibkarlığa başlama ehtimalı artır. Eyni zamanda, bir ölkədə sahibkarlıq ilə bağlı fiskal (vergi sisteminin optimallaşdırılması) və bürokratik əngəllər azaldıqca bir fərdin innovativ sahibkarlığa başlama ehtimalı artır.

İnnovativ sahibkarlıq və iqtisadi böyümənin qarşılıqlı əlaqəsi

Sahibkarlıq və innovasiya mahiyyət etibarilə bir-birləriylə yaxın əlaqəli iki konsepsiya. Sahibkarlar, sahib olduqları yaradıcı ideyaları həyata keçirmək üçün istehsal amillərini bir araya gətirərək iqtisadi sistemin əsasını təşkil edirlər. Çətin rəqabət mühiti sahibkarları daim yeniliklərə yönəlməyə və fərqli olmağa məcbur edir. Innovasiya yönümlü fəaliyyətdə zəif olan bazar subyektləri fəaliyyətlərini dayandırır, yerlərini daha yeni ideyalara malik fəaliyyətlərə buraxır. Bu da iqtisadi inkişafın hərəkətverici qüvvəsini təşkil edir. Bir çox araşdırmalar, iqtisadi inkişafın davamlılığının təmin edilməsi üçün sahibkarlıq və innovasiya fəaliyyətinin önəmini vurğulayır. Müasir dövüdə çətin rəqabət mühitində, iqtisadi inkişafı və tərəqqini reallaşdırmaq istəyən iqtisadiyyatlar sahibkarlığı və innovativ fəaliyyəti stimullaşdırmağı prioritet məsələ olaraq qarşılarına qoymuşlardır.

İqtisadi artımın təmin olunmasının müxtəlif amillərlə əlaqələndirilməsinə baxmayaraq, 20-ci əsrlə birlikdə klassik istehsal amillərinin qloballaşmaya başlaması ilə birlikdə innova-

Audit 3 (2020), Cild 29, səh. 108-117.
Audit 3 (2020), Vol. 29, pp. 108-117.

siya və sahibkarlıq kimi faktorlar artımın faktorları kimi qəbul edilməyə başlanmışdır. Sahibkarlığın iqtisadi artım üzərində müsbət təsirləri olduğunu irəli sürən çoxsaylı araşdırma olmasına baxmayaraq məsələyə ilk sistematik töhfə Avstriya iqtisad məktəbi tərəfindən verilmişdir.

İqtisadi artım, ölkənin istehsal həcmindəki artım və buna bağlı olaraq reallaşan milli gəlir artımını ifadə edir. İqtisadi inkişaf isə milli gəlir artımı ilə bərabər, ölkənin sosial-mədəni quruluşunun da dəyişməsinə əhatə edir. Yəni inkişaf, ölkə iqtisadiyyatında kəmiyyətdə böyümə və inkişaf ilə bərabər keyfiyyətdə də dəyişmə və inkişafı əhatə edir.

Innovativ sahibkarlığın iqtisadi artıma necə təsir etdiyi sualına verilən ən sadə cavab innovativ sahibkarların yeni müəssisələr yaratdıqları, bu müəssisələrin yeni məşğulluq yaratdığı, rəqabəti inkişaf etdirdiyi və texnologiya mübadiləsi vasitəsilə məhsuldarlığı artırdığı şəklində olacaqdır.

Valliere və Peterson (2009), 24-ü inkişaf etmiş və 20-si inkişaf etməkdə olan ölkə olmaqla 44 ölkəyə aid "yüksək istəkli sahibkarlıq", "fərsət girişimçiliyi" və "zərurət sahibkarlığı" göstəricilərinin ölkələrin iqtisadi böyümə nisbətləri üzərindəki təsirlərini tədqiq etmişlər. Qlobal Sahibkarlıq Monitorinqindən əldə etdikləri 3 müxtəlif sahibkarlıq növü ilə aparılan analiz nəticələrinə görə yüksək istəkli sahibkarlıq nisbətinin iqtisadi artım üzərində müsbət təsirə malik olduğu məlum olmuşdur.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin iqtisadi və ictimai həyata təsiri təkcə məşğulluq yaratmaqdan ibarət deyildir. Eyni zamanda, adam başına düşən gəlir və istehsalı artırır, iş və sosial həyatda struktur dəyişikliklərə səbəb olur. Bu dəyişimin mənbəyində isə innovasiyalar dayanır.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin dinamikasını təşkil edən innovasiyaların, iqtisadi və ictimai həyatda əhəmiyyətli bir qarşılığı var. Dünyada inkişaf etmiş ölkələr, yüksək borclarla bərabər, iqtisadi artıma və qloballaşmaya məhkum qalmışlardır. Ancaq bu artım, innovasiya fəaliyyətilə yaxından əlaqəlidir, çünki planetimiz məhdud resurslara malikdir və bu resursların ağılla istifadə edilməsi vacibdir. Resursların ağılla istifadə edilməsi isə, daha çox innovasiya yolu ilə mümkündür.

NƏTİCƏ

Innovativ sahibkarlar bazar iqtisadiyyatının ən önəmli subyektləri olaraq, məşğulluq yaratmaq, mal və xidmət istehsal edərək istehlakçı tələbatını aradan qaldırmaq və innovasiya fəaliyyəti apararaq cəmiyyətin sosial, iqtisadi və mədəni dəyişikliyinə xidmət edərək çox mühüm vəzifələri həyata keçirirlər.

Bu fəaliyyətin davamlı və inkişafı üçün aşağıda qeyd olunan nəticələr diqqət yetirmək vacibdir:

- Uğurlu və təcrübəli sahibkarlardan, yeni sahibkarlara könüllü məlumat axınının təmin olunması üçün, xüsusilə pulsuz mentorluq (etibarlı məsləhətçi və ya rəhbərlik) qurumu kimi quruluşların mədəni dəyərlər içərisində özünə yer tapması təmin olunmalıdır. Bu vəziyyət həm təhsil siyasətində həm də digər rejimlərdə hər zaman nəzərə alınmalıdır. Çünki doğru işlənən mentorluq müəssisəsi ilə ilham qaynağı olmaq, motivasiya və güc vermək, təhsil vermək, yol göstərmək kimi vəzifələrə nail olmaq mümkündür.

- "Mələk" investorları da diqqətdə saxlamaq vacibdir. Belə ki, bir tərəfdən yeni təşəbbüslərə maliyyə resursu təmin edərkən, digər tərəfdən mentorluq edirlər. Bu səbəblə, "mələk" investisiya mədəniyyəti inkişaf etdirilməlidir. "Mələk" investorlar, rəsmi maliyyə qurumların

vəsait ayırır etmədiyi, yeni və yenilikçi bazar subyektlərinin ağır təşkilat mərhələlərindən keçmələrində böyük dəstək verirlər.

-İnnovasiya və “Araşdırma və İnkişaf” büdcə xərclərinin saxlanıldığı və fikri mülkiyyət haqlarının qorunması əvəzinə, istehlakçı, tədarükçü, istehsalçı və universitetlər arasında əlaqələr yaradılaraq, açıq qaynaq innovasiya mədəniyyətinin inkişaf etdirilməsinə dəstək olmalıdır.

-Müasir dövrdə dəyişikliyin və inkişafın lokomotivi olan universitetlər, dünya inkişaf ardıcılığına uyğun olaraq, tədris prosesində sahibkarlığa hər zamankından daha çox əhəmiyyət verməlidir. Çünki, müasir iş dünyası artıq daha çox yenilikçi keyfiyyətlərə malik insan profilinə ehtiyac duyur. Universitetlərdə, sahibkarlıq mədəniyyəti və düşüncəsinin tələbələrə formalaşdırılması üçün, təlim və tədris müddətində onların sahibkar olmalarını təmin edəcək hər cür tədbirin alınması lazımdır. Bu məqsədə uyğun olaraq, universitetlərdə sahibkarlıqla bağlı lazımi dərslər, sertifikat və diplom proqramları şaxələndirərək genişləndirilməlidir.

İnnovativ sahibkarlıq fəaliyyətinin ortaya çıxmasında böyük artım göstərən ölkələrdə eyni səviyyədə də işsizlikdə azalmalar göstərir. Bu fəaliyyət nəticəsində ölkələr təbii sərvəti olan, əməyini daha çox və səmərəli istifadə edərək həm sosial fayda verir, həm də iqtisadiyyatlarını daha möhkəm təməllərə oturtmağı bacarırlar.

Azərbaycanda sahibkarlıq və innovasiya fəaliyyətlərini stimullaşdırmaq və bu fəaliyyətlərdən səmərəli nəticələr əldə etmək məsələsində aparılan əsas işlər bu şəkildə yekunlaşdırıla bilər:

-Fərdlərin sahibkarlıq istiqamətlərinin aşkara çıxarılması üçün lazımi infrastrukturun yaradılması və sahibkarlığın genişləndirilməsinə doğru təşəbbüslərin artırılması,

-Sahibkarlıq fəaliyyətinin həvəsləndirilməsi üçün maliyyə əlçatanlığının tənzimlənməsi, mülkiyyət hüquqları, tərəfdaşlar ilə əməkdaşlıq kimi məsələlərdə bürokratik əngəllərin minimal edilməsi;

-Xüsusilə kiçik və orta sahibkarlıqda daxili sahibkarlıq amilinin dinamik bir struktura çevrilməsi və daxili sahibkarlığın qarşısını açacaq amillərin inovativ fəaliyyət modellərinin inkişaf etdirilməsi.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Schumpeter - The Theory of Economic Development (1934).
2. United Nations Development Programme - Human Development Reports
3. <https://worldjusticeproject.org/our-work/research-and-data/wjp-rule-law-index-2019>
4. www.gemconsortium.org
5. www.kosgeb.gov.tr - 2015
6. www.globalinnovationindex.org
7. www.enterprisesurveys.org
8. www.worldbank.org
9. Doing Business məlumat bazası
10. www.oecd.org
11. Hornaday, J.A.; Aboud, J. (1971), “Characteristics of Successful Entrepreneurs”, Personal 78 Psychology 24, p.141-153. Abstract
12. Top, S. (2006). Sahibkarlıq, kəşf prosesi. İstanbul: Beta Nəşriyyatı.

*Зейналов Анар Аббас оглы,
докторант,*

Азербайджанский Государственный Экономический Университет (UNEC),

Адрес: ул. Истиглалият 6, AZ 1001, Баку, Азербайджан

E-mail: anar.zeynal@yahoo.com

© Зейналов А.А., 2020

ИННОВАТИВНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО: ИНДИВИДУАЛЬНЫЕ И ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ФАКТОРЫ

Р Е З Ю М Е

Цель исследования - изучить динамику инновационного предпринимательства, которое тесно связано с обеспечением экономического развития и формирования конкурентоспособной системы в быстро глобализирующемся мире, а также проанализировать текущее состояние инновационного предпринимательства в Азербайджане, выявить вклады в экономику.

Методология исследования - основана на сравнительном анализе, эмпирических подходах и логическом обобщении.

Практическая значимость исследования - материалы, представленные в исследовании, и полученные результаты могут быть использованы при разработке комплексных и систематических мероприятий, концептуальных подходов к решению проблем формирования инновационно-ориентированной предпринимательской деятельности.

Результаты исследования - подчеркивается, что ряд факторов, как индивидуальных, так и институциональных, влияют на инновационную предпринимательскую деятельность одновременно.

Оригинальность и научная новизна исследования заключается в том, что концептуальная основа для инновационного предпринимательства была разработана на индивидуальном и институциональном уровнях. С этой целью на индивидуальном уровне были определены последствия прошлого опыта, социального капитала, страха неудачи, уверенности в себе и возможности. На институциональном уровне изучалось влияние государственной поддержки на начинающих предпринимателей, фискальные и бюрократические меры, укрепление системы прав собственности и уровень культурной поддержки предпринимательства.

Ключевые слова: предпринимательство, инновации, экономическое развитие, институциональные факторы.

Anar Abbas Zeynalov,
Ph.D. student,

Azerbaijan State Economic University (UNEC)

Address: 6, Istiglaliyat str., AZ 1001, Baku, Azerbaijan

E-mail: anar.zeynalov@yahoo.com

© A.A. Zeynalov, 2020

INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP: INDIVIDUAL AND INSTITUTIONAL FACTORS

ABSTRACT

The purpose of the research is to study the dynamics of innovative entrepreneurship, which is closely involved in ensuring economic development and the formation of a competitive system in a rapidly globalizing world, and to analyze the current state of innovative entrepreneurship in Azerbaijan, to identify contributions to the economy.

The methodology of the research - is based on comparative analysis, empirical approaches and logical generalization.

The practical importance of the research - the materials provided in the research and the results obtained can be used in the development of complex and systematic measures, conceptual approaches to solving problems in the formation of innovation-oriented entrepreneurial activity.

The results of the research - all studies emphasize that a number of factors, both individual and institutional, affect the innovative entrepreneurial activity at the same time.

The originality and scientific novelty of the research is that a conceptual framework for innovative entrepreneurship has been developed at the individual and institutional levels. To this end, the effects of an individual's past experience, social capital, fear of failure, self-confidence, and sense of opportunity have been identified at the individual level. At the institutional level, the impact of government support on emerging entrepreneurs, fiscal and bureaucratic measures, strengthening the property rights system, and the level of cultural support for entrepreneurship was examined.

Keywords: entrepreneurship, innovation, economic development, institutional factors.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
03.08.2020

Təkrar işləməyə göndərilmişdir:
10.08.2020

Çapa qəbul olunmuşdur: 19.08.2020

Дата поступления статьи в редакцию: 03.08.2020

Отправлено на повторную обработку: 10.08.2020

Принято к печати: 19.08.2020

The date of the admission of the article to the editorial office: 03.08.2020

Send for reprocessing: 10.08.2020

Accepted for publication: 19.08.2020